

DOI: 10.18523/2617-2607.2025.15.155-164

УДК 001.1:347.78

Анна Штефан

Докторка юридичних наук,

завідувачка відділу авторського права та суміжних прав

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України,

головна редакторка журналу «Теорія і практика інтелектуальної власності =

Theory and Practice of Intellectual Property», Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2382-4849>

anna_shtefan@ukr.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОЗИЦІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

У статті подано комплексну характеристику академічної доброчесності в науковій діяльності та розглянуто шляхи забезпечення розвитку добросовісних академічних практик. Висвітлено доктринальні підходи до тлумачення сутності академічної доброчесності крізь призму моральних якостей, які повинен демонструвати вчений. Проаналізовано перелік дій, які визначено як доброчесну поведінку згідно із Законом України «Про освіту». Запропоновано уточнення сутності елементів академічної доброчесності: самостійність наукової роботи, проведення нового дослідження, забезпечення достовірності дослідження та коректне використання кожного джерела інформації. Критично оцінено вітчизняний підхід щодо впровадження на законодавчому рівні академічної відповідальності за порушення академічної доброчесності без забезпечення механізму попередження таких порушень. На прикладі Європейського дослідницького простору висвітлено проведення просвітницьких заходів, що сприяють формуванню знань про академічну доброчесність і знижують ризики вчинення порушень. Зроблено висновок про необхідність системних змін в українській державній політиці у сфері освіти і науки та створення інформаційно-просвітницького середовища, яке сприятиме утвердженню моральності й розвитку належної практики в академічній діяльності.

Ключові слова: академічна доброчесність, авторське право, плагіат, самоплагіат, запобігання порушенням академічної доброчесності.

Постановка проблеми

Академічна доброчесність є фундаментом наукової діяльності. Формування нових знань завжди спирається на вже наявні здобутки, використання яких потрібно належно визнавати. Розвиток науки обумовлений появою нових розробок, які не повинні копіювати вже наявні матеріали. Натомість недоброчесна поведінка призводить до імітації наукового дослідження замість його проведення, що підриває авторитет науки і знецінює її. Тому дотримання академічної доброчесності є неодмінним елементом наукової етики та особистої культури кожного вченого.

У більшості країн світу дотримання академічної доброчесності належить до питань моралі та етики, однак Україна ввела його в правове поле. У 2017 році було прийнято новий Закон України «Про освіту»¹, який у ст. 42 передбачає поняття академічної доброчесності під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності, шляхи її дотримання, перелік дій, які вважаються

¹ Верховна Рада України, *Про освіту*, Закон України 2145-VIII, 5 вересня 2017, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

порушенням академічної доброчесності, та негативні наслідки за її порушення. З огляду на це у Закон України «Про вищу освіту» 2014 року² було введено положення про академічну доброчесність і заходи, які застосовуються до особи, яка її не дотримується. Отже, в Україні встановлено академічну відповідальність за порушення етичних правил, що не є властивим Європейському дослідницькому простору, у який інтегрується наша держава. У країнах Європи приймаються етичні кодекси доброчесності, які є орієнтирами під час проведення наукових досліджень, однак європейські держави здебільшого не мають правового регулювання доброчесної поведінки і не визначають санкцій за відхилення від неї.

Вітчизняний досвід боротьби з недоброчесною академічною практикою демонструє, що встановлення відповідальності за порушення не сприяє припиненню порушень. У 2018 році Міністерство освіти і науки України визнало, що в Україні наявна криза академічної доброчесності, зумовлена багатьма чинниками, як-от оцінювання наукової діяльності за формальними кількісними показниками, а не за якістю, та внутрішня демотивація науковців в умовах низьких зарплат, відсутності необхідної для якісних досліджень матеріальної бази³. Основною проблемою в цьому контексті залишається плагіат. Про факти вчинення плагіату в захищених в Україні дисертаціях на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук зазначено в річних звітах Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти⁴. Наукова спільнота регулярно виявляє недоброчесні запозичення в наукових статтях і монографіях, про що свідчать повідомлення в соціальних мережах⁵.

В Україні плагіат визнано порушенням не лише академічної доброчесності (ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту»), а й передусім авторського права. Визначення плагіату як дії, яка порушує авторське право і дає підстави для його захисту, було введено в нині не чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року⁶ під час його викладення в новій редакції 2001 року⁷. Новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» 2022 року⁸ також кваліфікує плагіат як різновид порушення авторського права. Однак академічна доброчесність не зводиться до уникнення плагіату і пов'язана з дотриманням й інших норм законодавства. Ці питання висвітлено в доктрині лише частково, а тому потрібно з'ясувати, у чому полягає доброчесна поведінка науковця, на чому вона ґрунтується і як можна забезпечити її дотримання з урахуванням вимог законодавства у сфері авторського права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика академічної доброчесності вже багато років привертає увагу вчених з багатьох країн світу. Наукові розвідки в цьому напрямі провели О. Аврамова, Л. Блэкстер, Н. Васильєва, Е. Гарве, А. Девіс, Л. Доннеллі, Є. Дуліба, Дж. Іст, С. Ігон, М. Косентіно, Дж. Кутрі, Е. Манзарі, Ф. Маріно, Л. Таугінґен, Н. Хамітов та багато інших учених. Наявні розробки значною мірою зосереджені на аналізі порушень академічної доброчесності, тоді як змістовна сутність доброчесної наукової діяльності залишається недостатньо розкритою. Плагіат як порушення авторського права та академічний плагіат як форму недоброчесної поведінки досліджували І. Богатирьов, О. Рижко, Я. Садикова, Я. Топольник, Г. Ульянова, В. Федоренко, О. Харитонова. Однак у сучасній доктрині бракує вивчення інших аспектів дотримання авторського права, які також пов'язані із забезпеченням академічної доброчесності.

Мета статті — комплексна характеристика академічної доброчесності у сфері наукової діяльності у взаємозв'язку з дотриманням вимог законодавства у сфері авторського права та вироблення підходів до забезпечення розвитку доброчесної академічної практики.

² Верховна Рада України, *Про вищу освіту*, Закон України 1556-VII, 1 липня 2014, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

³ Міністерство освіти і науки України, *Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту»*, лист 1/9-650, 23 жовтня 2018, п. 6, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>.

⁴ Див.: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, *Річний звіт за 2024 рік*, <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Річний-звіт-НА-за-2024.pdf>; Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, *Річний звіт за 2023 рік*, <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Звіт-2023.pdf> та ін.

⁵ Див., наприклад, *Ukrainian Scientists Worldwide*, <https://www.facebook.com/groups/314070194112>.

⁶ Верховна Рада України, *Про авторське право і суміжні права*, Закон України 3792-XII, 23 грудня 1993, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/ed19931223#Text> [втратив чинність].

⁷ Верховна Рада України, *Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права»*, Закон України 2627-III, 11 липня 2001, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2627-14/ed20010816#Text> [втратив чинність].

⁸ Верховна Рада України, *Про авторське право і суміжні права*, Закон України 2811-IX, 1 грудня 2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.

Виклад основного матеріалу

Академічна доброчесність — це система моральних цінностей та етичних принципів, які покладені в основу наукової діяльності та забезпечують її якісний розвиток. Згідно з ч. 1 ст. 42 Закону України «Про освіту», академічною доброчесністю є сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та здійснення наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Це визначення формує загальне уявлення про етичну природу академічної доброчесності, однак не розкриває її цінностей і принципів. Визначити повний перелік цих цінностей — це нелегке завдання, адже фундамент добросовісної поведінки дослідника закладається завдяки багатьом моральним та етичним якостям. Через це переліки цінностей і принципів академічної доброчесності не збігаються.

Згідно з Міжнародним центром академічної доброчесності, серцевиною академічної доброчесності є «відданість, навіть перед обличчям випробувань, шести фундаментальним цінностям: чесності, довіри, справедливості, повазі, відповідальності та мужності» (тут і далі переклад з англійської мій. — А. Ш.)⁹.

Європейський кодекс доброчесності досліджень окреслює чотири принципи доброчесної академічної поведінки:

надійність у забезпеченні якості досліджень, що відображається в оформленні, методології, аналізі та використанні ресурсів; чесність у розробленні, проведенні, перегляді, звітності та поширенні досліджень у прозорий, справедливий, повний і неупереджений спосіб; повага до колег, учасників дослідження, суспільства, екосистем, культурної спадщини та навколишнього середовища; відповідальність за дослідження від ідеї до публікації, за його управління та організацію, за підготовку, нагляд і наставництво, а також за його ширший вплив на суспільство¹⁰.

У доктрині елементами академічної доброчесності запропоновано вважати прозорість, повагу до праці та ідей інших людей, дотримання прав інтелектуальної власності¹¹; націленість на пошук нового знання і його чесне, доскональне обґрунтування¹²; правдиве подання інформації, визнання авторства та індивідуальні зусилля¹³; оригінальність та чесне авторство¹⁴; чесність, довіру, справедливність, повагу та відповідальність в академічній культурі¹⁵.

Кожен із цих підходів є правильним, оскільки академічна доброчесність — багатогранне явище, яке має глибоке моральне коріння. Проте науковець повинен застосовувати зазначені принципи в роботі, тому вони мають практичне значення. Для того щоб не допустити відхилення від цих принципів, потрібно з'ясувати, у чому полягає добросовісне проведення наукового дослідження.

У ч. 2 ст. 42 Закону України «Про освіту» наведено перелік дій, які є доброчесною поведінкою. У контексті наукової діяльності цей перелік охоплює такі три дії: 1) надання посилань на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; 2) дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; 3) надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну науково-педагогічну діяльність. Перші два положення цього переліку мають тісний зв'язок, оскільки стосуються цитування творів та об'єктів суміжних прав, яке повинно здійснюватися відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», та уникнення плагіату, який належить до порушень авторського права. Хоча загалом ці положення розкривають основні риси належної поведінки вченого, на мою думку,

⁹ The International Center for Academic Integrity, https://academicintegrity.org/aws/ICAI/pt/sp/home_page.

¹⁰ The European Code of Conduct for Research Integrity, Revised edition 2023, https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/european-code-of-conduct-for-research-integrity_horizon_en.pdf.

¹¹ Олексій Овчаренко та ін., «Особливості дотримання принципів академічної доброчесності в освітньо-науковому просторі», *Перспективи та інновації науки (Серія Педагогіка, Психологія, Медицина)* 1, № 47 (2025): 822, [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-817-832](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-817-832).

¹² Микола Дурман та Олена Дурман, «Константа академічної доброчесності в науковій етиці», *Інвестиції: практика та досвід* 21 (2021): 104, <https://doi.org/10.32702/23066814.2021.21.100>.

¹³ Annemarie Davis, "Academic integrity in the time of contradictions," *Cogent Education* 10, no. 2 (2023): 2, <https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2289307>.

¹⁴ Julianne East and Lisa Donnelly, "Taking Responsibility Taking Responsibility for Academic Integrity: A collaborative teaching and for Academic Integrity: A collaborative teaching and learning design," *Journal of University Teaching & Learning Practice* 9, no. 3 (2012): 3, <https://doi.org/10.53761/1.9.3.2.1-13>.

¹⁵ Jennifer Cutri et al., "Academic integrity at doctoral level: the influence of the imposter phenomenon and cultural differences on academic writing," *International Journal for Educational Integrity* 17 (2021): 3, <https://doi.org/10.1007/s40979-021-00074-w>.

сутність академічної доброчесності доцільно уточнити. Академічна доброчесність у сфері наукової діяльності дотримується за умови самостійного проведення нового дослідження на основі коректного поводження з кожним джерелом інформації та відповідального ставлення до достовірності інформації. Ці елементи слід охарактеризувати докладніше.

Самостійне проведення наукового дослідження

Доброчесне дослідження — це завжди результат самостійної роботи, спрямованої на здобуття нового знання. Самостійність проявляється у власному осмисленні наукової проблеми, критичному аналізі джерел інформації, пошуку відповідей на питання, які науковець ставить перед собою. Незалежно від того, чи будуть результати дослідження принципово новими, чи буде розвинуто вже наявний підхід, учений пройде свій власний шлях від формулювання наукової проблеми до її розв'язання. Це сприяє оригінальності наукового твору в тому сенсі, що він є оригіналом самого себе, а не копією чогось іншого¹⁶. Самостійна наукова робота виключає подання міркувань і висновків інших осіб як своїх власних, а вчинення таких дій кваліфікується як плагіат.

Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права», плагіатом є опублікування твору або його частини у незмінному або видозміненому вигляді, включно з опублікуванням перекладу іншомовного твору або його частини, під іменем особи, яка не є автором цього твору. У ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту» академічний плагіат визначено подібно: це оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Законодавчі дефініції плагіату й академічного плагіату пов'язані тим, що плагіат у науковій сфері найчастіше має вияв як неправомірне використання запозичень з творів інших авторів, тому заслуговує на підтримку теза, що в таких випадках академічна доброчесність забезпечується «за умови недопущення плагіату в розумінні законодавства про авторське право, а також академічного плагіату в розумінні законодавства про освіту»¹⁷. Водночас поняття академічного плагіату є ширшим, оскільки ґрунтується на використанні наукового результату, який втілюється не лише в об'єктах авторського права, а й в інших об'єктах. Відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»¹⁸, науковий результат — це нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може бути виражений у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проєкту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо.

Наукові статті, монографії та інші письмові результати наукової творчості належать до літературних творів (п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), лекції та наукові доповіді є усними творами (п. 2 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), тому в цій частині плагіат як порушення авторського права та академічний плагіат збігаються. Наукове відкриття є самостійним об'єктом права інтелектуальної власності, режим правової охорони якого визначений у Цивільному кодексі України¹⁹ окремо від сфери авторського права. Згідно з ч. 1 ст. 457 Цивільного кодексу України, наукове відкриття — встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання. Наукове відкриття не є твором, понад це, відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторсько-правова охорона не поширюється на відкриття, виражені, описані, пояснені чи проілюстровані у творі. З цього випливає, що запозичення наукового відкриття як такого без посилання на його автора не є плагіатом у розумінні авторського права і становить тільки академічний плагіат. Проте, якщо наукове відкриття описано у творі і недобросовісна дія полягає в оприлюдненні відтвореного опису наукового відкриття,

¹⁶ Анна Штефан, «Феномен творчої діяльності в авторському праві», *Теорія і практика інтелектуальної власності* 4 (2018): 8, <https://doi.org/10.33731/42018.159146>.

¹⁷ Яна Садикова, «Плагіат та академічний плагіат: цивільно-правова відповідальність та академічна відповідальність», *Law. State. Technology* 4 (2021): 42, <https://doi.org/10.32782/LST/2021-4-7>.

¹⁸ Верховна Рада України, *Про наукову і науково-технічну діяльність*, Закон України 848-VIII, 26 листопада 2015, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

¹⁹ Верховна Рада України, *Цивільний кодекс України* 435-IV, 16 січня 2003, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20250110#Text>.

як у незмінній, так і у видозміненій словесній формі, це розглядається як неправомірне використання твору, оскільки відбувається використання його форми вираження. Тобто в таких випадках має місце і плагіат як використання частини твору під іменем особи, яка не є автором цього твору, і академічний плагіат як одночасне використання тексту твору іншого автора та використання наукового відкриття як наукового результату іншої особи.

Плагіат та академічний плагіат пов'язані з поданням під власним іменем не ідеї, а конкретної розробки, здійсненої іншою особою і втіленої в певному матеріалі. Загальносвітова концепція авторсько-правової охорони ґрунтується на вільному обігу ідей та неможливості встановлення будь-якого монопольного права на їх використання. У ч. 3 ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» підкреслено, що охорона авторським правом не поширюється на ідеї, які в будь-який спосіб виражені у творі. Ідея як певний задум чи уявлення про щось існує абстрактно, а тому, як зауважила Емі Б. Коен, «ідеї не є частиною внеску автора у твір»²⁰. Одну й ту саму ідею наукового дослідження можна втілити по-різному, з неоднаковими результатами. Однак поки ідея не реалізована якимось чином у творі, вона залишається гіпотетичною можливістю висловлення автором свого погляду, проведення свого дослідження. Для авторського права має значення не те, що хотів би і міг би зробити автор, а те, що він зробив у конкретному творі. Аналогічним чином ідея, не втілена в конкретному науковому результаті, не є науковим результатом, ним буде лише наукове знання, отримане внаслідок розроблення певної ідеї. Тому недобросовісна академічна поведінка проявляється в запозиченні не ідей, а результатів наукового дослідження інших осіб без посилань на них, і створює оманливе враження, що запозичені фрагменти є власними здобутками науковця, котрий їх використовує. Через це плагіат несумісний з доброчесною академічною поведінкою.

8 січня 2024 року у Верховній Раді України зареєстровано проект закону «Про академічну доброчесність»²¹, який у ч. 1 ст. 24 пропонує вважати академічним плагіатом також випадки, коли особа оприлюднює як результат власної академічної діяльності тексти чи інші об'єкти, згенеровані штучним інтелектом (ШІ) в автоматичному режимі, якщо про цей факт не зазначено в академічному творі чи супровідних матеріалах до нього. Ця норма є спробою відповісти на виклики сучасності, оскільки генеративні моделі ШІ істотно розширюють можливості для недобросовісних академічних практик. Прийняття цієї норми не вплине на тлумачення плагіату як порушення авторського права через те, що об'єкти, згенеровані ШІ в автономному режимі без безпосередньої участі людини, не є творами та охороняються окремо за допомогою спеціального режиму (ч. 4 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Авторство на ці об'єкти не визнається за жодною особою, а тому немає й можливості вчинення правопорушення шляхом використання об'єкта із зазначенням імені іншої особи, ніж автор об'єкта. Кваліфікація академічного плагіату у разі використання контенту, згенерованого ШІ в автоматичному режимі, може бути утруднена, оскільки на сьогодні немає механізму безпомилкового встановлення, що певний об'єкт був згенерований ШІ, особливо якщо людина ретельно відредагувала його. Крім того, Проект не передбачає, в якому порядку має встановлюватися факт використання такого об'єкта без зазначення його походження. Загалом спроба законодавчого реагування на недобросовісне використання ШІ в науковій діяльності заслуговує на увагу, адже подання автоматично згенерованого об'єкта як власного наукового досягнення свідчить про несамостійність дослідження, некоректне поводження з джерелами інформації та приписування собі результату, одержаного без інтелектуальних і творчих зусиль відповідної особи. Проте поки що незрозуміло, як забезпечуватиметься практичне застосування цього положення.

Проведення нового дослідження

Ця умова означає, що вчений спрямовує свою діяльність на отримання наукового результату, який не повторює наукових результатів, оприлюднених цим ученим раніше. Дослідник може використовувати власні розробки, проте вони повинні виконувати функцію певної відправної точки для руху за межі своїх попередніх досягнень до чогось нового, чого ще немає в здобутках цього дослідника. Коли особа оприлюднює повністю чи частково свій раніше опублікований науковий результат під виглядом нового наукового результату, такі дії визначено в ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту» як різновид порушення академічної доброчесності — самоплагіат.

²⁰ Amy B. Cohen, "Copyright Law and the Myth of Objectivity: The Idea-Expression Dichotomy and the Inevitability of Artistic Value Judgments," *Indiana Law Journal* 66, no. 1 (1990): 203.

²¹ Верховна Рада України, *Про академічну доброчесність*, проект закону 10392, зареєстровано 8 січня 2024, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481>.

У законодавчому тлумаченні самоплагіату привертає увагу, що під це поняття підпадає використання не твору, а наукового результату, тобто предметом оцінювання є зміст знання. Тому це явище охоплює не лише дослівне відтворення власного раніше опублікованого тексту, який описує науковий результат, а й надання цьому тексту іншої словесної форми, оскільки по суті йдеться про те саме знання. Вчинення самоплагіату не відповідає сутності наукової діяльності, яка має спрямовуватися на одержання нових знань і/або пошук шляхів їх застосування (п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»). Коли науковець удає, що отримав новий науковий результат, і штучно збільшує кількість своїх публікацій чи інших матеріалів, не пропонуючи в них нових знань, у таких випадках він не проводить нового дослідження, що суперечить доброчесній академічній практиці.

Коректне поводження з кожним джерелом інформації

Доброчесність дослідження забезпечується завдяки зазначенню походження кожного запозиченого фрагмента незалежно від того, чи є він цитатою з твору іншого автора, положенням нормативно-правового акта чи іншого документа, чи має будь-яке інше походження. У разі використання фрагмента твору іншого автора повинні дотримуватися вимоги Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо цитування. Закон передбачає можливість вільно, без дозволу суб'єкта авторського права і без виплати винагороди, однак із зазначенням імені автора і джерела запозичення використовувати цитати з правомірно опублікованих творів (п. 1 ч. 2 ст. 22). Якщо цитата не супроводжується цією інформацією, це кваліфікується як порушення авторського права, оскільки користувач не додержується умов дозволеного законом використання творів. Включення в дослідження цитат з твору, який не був оприлюднений або був неправомірно оприлюднений, також означає вихід за межі дозволеної законом поведінки. Крім того, як зазначено вище, використання фрагментів інших творів без зазначення їхнього автора призводить до вчинення плагіату.

Умова щодо коректного поводження з джерелами інформації має ширше охоплення, ніж дотримання правил цитування творів та недопущення плагіату. Наукове дослідження не може виникнути без відповідної емпіричної основи, воно завжди спирається на певні дані і відштовхується від них, тому використання джерел інформації є неодмінною передумовою проведення дослідження. У нього можуть включатися положення нормативно-правових актів та інших документів, матеріали судової практики, статистичні дані та багато інших матеріалів, які не охороняються правом інтелектуальної власності. Наведення таких даних без посилання на відповідне джерело суперечить науковій етиці і є проявом недоброчесної поведінки, оскільки фактично ці дані, підготовлені кимось іншим, подано під іменем особи, яка провела наукове дослідження. Коректне поводження з джерелами інформації також потребує забезпечення можливості ідентифікації запозичень у тексті, які мають чітко відділятися від власних думок ученого. Це викликає довіру до дослідження, забезпечує можливість визначити внесок ученого у розвиток науки та формує його позитивну репутацію.

Відповідальне ставлення до достовірності

Достовірність інформації, використаної в науковій роботі, є критично важливою. Наука досліджує реальну дійсність і прогнозує її можливий розвиток, тому вчений повинен оперувати фактами і формулювати свої гіпотези, виходячи з об'єктивно існуючих даних. Науковий матеріал має супроводжуватися коректною інформацією про всі використані дані, процес дослідження, експерименту чи спостереження. Якщо вчений наводить відомості про певні аспекти своєї наукової, викладацької чи практичної діяльності, такі відомості повинні відповідати дійсності. Міркування, гіпотези і висновки мають обґрунтовуватися актуальними даними, які слід ретельно перевіряти. Якщо інформація застаріла або була змінена, дослідження на основі такої інформації буде щонайменше непотрібним або навіть шкідливим через його здатність вводити в оману. Забезпечення достовірності інформації в науковому дослідженні є проявом соціальної відповідальності вченого, адже результати дослідження можуть вплинути на представників наукової спільноти та інших членів суспільства. Точність і акуратність даних дає змогу довіряти результатам дослідження і покладатися на них.

У своєму взаємозв'язку ці елементи потребують, щоб науковець виявляв уважність, сумлінність, добросовісність, ставив високі вимоги до якості своєї роботи, а отже, академічну доброчесність можна охарактеризувати багатьма різними моральними якостями. Однак їх об'єднує те, що науковець робить свідомий вибір і виражає волевиявлення діяти чесно, коректно та відповідально, і це є єдиним допустимим варіантом поведінки, якого науковець неухильно дотримується. Академічна доброчесність ґрунтується не на бажанні уникнути ризику настання негативних наслідків, а на

намірі розвивати науку і зробити внесок у неї, прагненні бути гідним членом наукової спільноти і мати бездоганну репутацію.

Система моральних цінностей, на яких заснована академічна доброчесність, не формується суто під впливом загрози настання негативних наслідків. Так само розуміння засад авторського права і порядку дозволеного законом використання творів, яке водночас відповідатиме вимогам академічної доброчесності, не виникає через встановлення відповідальності за вчинення порушення. У цьому контексті слушною є думка О. Висоцької про те, що заходи відповідальності як такі не здатні виховати доброчесність: «вони можуть тимчасово знизити кількість порушень, але без зміцнення внутрішньої етичної позиції особи це не вирішує проблему довгостроково. Лише поєднання зовнішніх правил із внутрішніми переконаннями може мати акумулюючий доброчесну поведінку ефект»²². Погоджуючись із цим, вважаю, що для подолання негативних академічних явищ потрібні системні просвітницькі заходи, спрямовані на роз'яснення сутності доброчесної поведінки та наукової етики, навчання академічного письма і правил цитування. Поки науковець не матиме повноцінного розуміння про те, як проводиться наукове дослідження і використовуються запозичення з інших джерел, він може допускати неумисні порушення, оскільки йому бракує відповідних знань. Без забезпечення поінформованості дослідників про ці аспекти боротьба з недоброчесною академічною поведінкою не буде ефективною, адже передусім потрібно звернути увагу на причини вчинення порушень, а не лише на їхні наслідки, і спрямувати зусилля на попередження недоброчесних дій у науковій діяльності.

У цьому контексті корисно вивчити досвід запобігання недоброчесним академічним явищам у Європейському дослідницькому просторі. Найбільшою в Європі асоціацією, яка опікується підтримкою академічної доброчесності, є Європейська мережа академічної доброчесності (ENAI). Нині в її структурі діє 15 робочих груп, які розробляють і поширюють різноманітні навчальні матеріали щодо дотримання академічної доброчесності, академічного письма, етики наукових публікацій та інших актуальних питань, поширюють провідну практику дослідницької етики, проводять навчання дослідників етичній поведінці²³. У 2023 році утретє була проведена Літня школа ENAI з академічної доброчесності для аспірантів, під час якої обговорювалися питання використання штучного інтелекту, управління даними, політики академічної доброчесності, плагіату²⁴. Щорічно проводиться Європейська конференція з етики та доброчесності в академічних колах, яка висвітлює актуальні проблеми в цій сфері²⁵. У межах ENAI створюються серії подкастів для обміну досвідом, регулярно проводяться інформаційні вебінари²⁶.

У Європі функціонують й інші асоціації, які спрямовують свою діяльність на дотримання академічної доброчесності: Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), у якій у 2020 році було створено Робочу групу з академічної доброчесності²⁷; Європейська федерація академій природничих і гуманітарних наук (ALLEA), цілями діяльності якої є поліпшення умов для досліджень, зміцнення ролі науки в суспільстві та поширення добросовісних наукових практик²⁸; Європейська рада аспірантів та молодих учених (Eurodoc), яка пропагує доброчесність наукових досліджень²⁹. Крім того, у Європі реалізуються різноманітні проекти з проведення просвітницьких заходів, спрямованих на посилення дотримання академічної доброчесності. Залучаючи широке коло учасників, ці заходи сприяють формуванню знань, які знижують ризики вчинення порушень під час проведення наукових досліджень.

В Україні подібних ініціатив дуже мало, до того ж вони мають більш локальний характер та порівняно незначне охоплення цільової аудиторії. Комплексних програм, які сприяли б формуванню наукової етики і поширенню інформації про доброчесну наукову діяльність, у нашій державі немає. Без них розширення законодавчого переліку видів порушень академічної доброчесності та заходів академічної відповідальності не дасть якісно інших результатів. Тому видається, що пріоритетом для України повинні стати системні зміни в державній політиці у сфері освіти і науки та створення інформаційно-просвітницького середовища, яке сприятиме утвердженню моральності й розвитку належної практики в академічній діяльності.

²² Ольга Висоцька, «Академічна доброчесність як форма соціального контролю: механізми та філософське підґрунтя», *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка* 2 (2024): 13, <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-2-2>.

²³ European Network for Academic Integrity, Working Groups, <https://www.academicintegrity.eu/wp/working-groups/>.

²⁴ European Network for Academic Integrity, Annual report 2023, <https://www.academicintegrity.eu/wp/wp-content/uploads/2024/06/ENAI-Annual-Report-2023.docx-1.pdf>.

²⁵ European Conference on Ethics and Integrity in Academia 2025, <https://academicintegrity.eu/conference/>.

²⁶ European Network for Academic Integrity, Annual report 2023.

²⁷ ENQA Occasional Paper, Academic Integrity: Supporting Cultures of Academic Integrity: The role of quality assurance agencies in promoting and enhancing academic integrity and ensuring learning, <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/ENQA-WG-Report-on-Academic-Integrity-.pdf>.

²⁸ ALLEA in Brief, <https://allea.org/allea-in-brief/>.

²⁹ Eurodoc, <https://www.eurodoc.net/eurodoc/mission-and-vision>.

Висновки

Академічна доброчесність — морально-етична категорія, яка визначає стандарти поведінки вченого в проведенні наукових досліджень. Це охоплює самостійність наукової роботи, новизну дослідження, забезпечення його достовірності та коректне використання кожного джерела інформації. Доброчесна академічна поведінка значною мірою обумовлена дотриманням законодавства у сфері авторського права, що потребує наявності в дослідника знань про межі та умови дозволеного законом використання творів. Вибір доброчесної поведінки завжди є усвідомленим і ґрунтується на тому, що науковець має сформовану систему моральних цінностей і відчуває соціальну відповідальність за своє дослідження. Цей внутрішній стан не може виникнути під тиском заходів відповідальності, для цього потрібні інші передумови. Для підвищення гарантій дотримання академічної доброчесності в нашій державі доцільно змінити вектор уваги і зосередитися не на посиленні відповідальності за порушення, а на розробленні і впровадженні системи заходів, спрямованих на формування в науковців обізнаності про критерії доброчесної поведінки, умови її дотримання, порядок проведення наукових досліджень та наукову етику.

Список використаних джерел

- Висоцька, Ольга. «Академічна доброчесність як форма соціального контролю: механізми та філософське підґрунтя». *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка* 2 (2024): 9–18. <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-2-2>.
- Дурман, Микола, та Олена Дурман. «Константа академічної доброчесності в науковій етиці». *Інвестиції: практика та досвід* 21 (2021): 100–106. <https://doi.org/10.32702/23066814.2021.21.100>.
- Міністерство освіти і науки України. *Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту»*. Лист 1/9-650. 23 жовтня 2018. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>.
- Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. *Річний звіт за 2023 рік*. <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Звіт-2023.pdf>.
- Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. *Річний звіт за 2024 рік*. <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Річний-звіт-НА-за-2024.pdf>.
- Овчаренко, Олексій, Наталія Васильєва, Лідія Дрозд та Лідія Ілюха. «Особливості дотримання принципів академічної доброчесності в освітньо-науковому просторі». *Перспективи та інновації науки (Серія Педагогіка, Психологія, Медицина)* 1, № 47 (2025): 817–32. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-817-832](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-817-832).
- Садикова, Яна. «Плагіат та академічний плагіат: цивільно-правова відповідальність та академічна відповідальність». *Law. State. Technology* 4 (2021): 39–44. <https://doi.org/10.32782/LST/2021-4-7>.
- Штефан, Анна. «Феномен творчої діяльності в авторському праві». *Теорія і практика інтелектуальної власності* 4 (2018): 5–13. <https://doi.org/10.33731/42018.159146>.
- ALLEA in Brief. <https://allea.org/allea-in-brief/>.
- Cohen, Amy B. “Copyright Law and the Myth of Objectivity: The Idea-Expression Dichotomy and the Inevitability of Artistic Value Judgments.” *Indiana Law Journal* 66, no. 1 (1990): 175–232.
- Cutri, Jennifer, Amar Freya, Yeni Karlina, et al. “Academic integrity at doctoral level: the influence of the imposter phenomenon and cultural differences on academic writing.” *International Journal for Educational Integrity* 17 (2021): 1–16. <https://doi.org/10.1007/s40979-021-00074-w>.
- Davis, Annemarie. “Academic integrity in the time of contradictions.” *Cogent Education* 10, no. 2 (2023): 1–15. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2289307>.
- East, Julianne, and Lisa Donnelly. “Taking Responsibility Taking Responsibility for Academic Integrity: A collaborative teaching and for Academic Integrity: A collaborative teaching and learning design.” *Journal of University Teaching & Learning Practice* 9, no. 3 (2012): 1–13. <https://doi.org/10.53761/1.9.3.2>.
- Eurodoc. <https://www.eurodoc.net/eurodoc/mission-and-vision>.
- European Conference on Ethics and Integrity in Academia 2025. <https://academicintegrity.eu/conference/>.
- European Network for Academic Integrity. Annual report 2023. <https://www.academicintegrity.eu/wp/wp-content/uploads/2024/06/ENAI-Annual-Report-2023.docx-1.pdf>.
- European Network for Academic Integrity. Working Groups. <https://www.academicintegrity.eu/wp/working-groups/>.
- ENQA Occasional Paper, Academic Integrity: Supporting Cultures of Academic Integrity: The role of quality assurance agencies in promoting and enhancing academic integrity and ensuring learning. <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/ENQA-WG-Report-on-Academic-Integrity-.pdf>.

The European Code of Conduct for Research Integrity. Revised edition 2023. https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/european-code-of-conduct-for-research-integrity_horizon_en.pdf.

The International Center for Academic Integrity. https://academicintegrity.org/aws/ICAI/pt/sp/home_page.
Ukrainian Scientists Worldwide. <https://www.facebook.com/groups/314070194112>.

Bibliography

ALLEA in Brief. <https://allea.org/allea-in-brief/>.

Cohen, Amy B. "Copyright Law and the Myth of Objectivity: The Idea-Expression Dichotomy and the Inevitability of Artistic Value Judgments." *Indiana Law Journal* 66, no. 1 (1990): 175–232.

Cutri, Jennifer, Amar Freya, Yeni Karlina, et al. "Academic integrity at doctoral level: the influence of the imposter phenomenon and cultural differences on academic writing." *International Journal for Educational Integrity* 17 (2021): 1–16. <https://doi.org/10.1007/s40979-021-00074-w>.

Davis, Annemarie. "Academic integrity in the time of contradictions." *Cogent Education* 10, no. 2 (2023): 1–15. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2289307>.

Durman, Mykola, and Olena Durman. "Constant of Academic Integrity in Scientific Ethics." *Investments: Practice and Experience* 21 (2021): 100–106. <https://doi.org/10.32702/23066814.2021.21.100> [in Ukrainian].

East, Julianne, and Lisa Donnelly. "Taking Responsibility Taking Responsibility for Academic Integrity: A collaborative teaching and for Academic Integrity: A collaborative teaching and learning design." *Journal of University Teaching & Learning Practice* 9, no. 3 (2012): 1–13. <https://doi.org/10.53761/1.9.3.2>.

Eurodoc. <https://www.eurodoc.net/eurodoc/mission-and-vision>.

European Conference on Ethics and Integrity in Academia 2025, <https://academicintegrity.eu/conference/>.

European Network for Academic Integrity. Annual report 2023. <https://www.academicintegrity.eu/wp/wp-content/uploads/2024/06/ENAI-Annual-Report-2023.docx-1.pdf>.

European Network for Academic Integrity. Working Groups. <https://www.academicintegrity.eu/wp/working-groups/>.

ENQA Occasional Paper, Academic Integrity: Supporting Cultures of Academic Integrity: The role of quality assurance agencies in promoting and enhancing academic integrity and ensuring learning. <https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/ENQA-WG-Report-on-Academic-Integrity-.pdf>.

Ministry of Education and Science of Ukraine. *Rozshyrenyi hlosarii terminiv ta poniat st. 42 "Akademichna dobrochesnist" Zakonu Ukrainy "Pro osvitu"*. Letter 1/9-650. October 23, 2018. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text> [in Ukrainian].

National Agency for Higher Education Quality Assurance. *Richnyi zvit za 2023 rik [Annual report for 2023]*. <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Звіт-2023.pdf> [in Ukrainian].

National Agency for Higher Education Quality Assurance. *Richnyi zvit za 2024 rik [Annual report for 2024]*. <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Річний-звіт-НА-за-2024.pdf> [in Ukrainian].

Ovcharenko, Oleksii, Natalia Vasylieva, Lidiia Drozd, and Lidiia Pliukha. "Features of Compliance with the Principle of Academic Integrity in the Educational and Scientific Space." *Prospects and Innovations of Science (Series Psychology, Pedagogy, Medicine)* 1, no. 47 (2025): 817–32. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1\(47\)-817-832](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-817-832) [in Ukrainian].

Sadykova, Yana. "Plagiarism and academic plagiarism: civil liability and academic responsibility." *Law. State. Technology* 4 (2021): 39–44. <https://doi.org/10.32782/LST/2021-4-7> [in Ukrainian].

Shtefan, Anna. "Phenomenon of Creative Activity in Copyright." *Theory and Practice of Intellectual Property* 4 (2018): 5–13. <https://doi.org/10.33731/42018.159146> [in Ukrainian].

The European Code of Conduct for Research Integrity. Revised edition 2023. https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/european-code-of-conduct-for-research-integrity_horizon_en.pdf.

The International Center for Academic Integrity. https://academicintegrity.org/aws/ICAI/pt/sp/home_page.
Ukrainian Scientists Worldwide. <https://www.facebook.com/groups/314070194112>.

Vysotska, Olha. "Academic Integrity as a Form of Social Control: Mechanisms and Philosophical Foundations." *Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series: Philosophy, Pedagogy* 2 (2024): 9–18. <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-2-2> [in Ukrainian].

Anna Shtefan

PhD, Dr. Habil. (Law),

the Head of the Copyright and Related Rights Department,

Intellectual Property Scientific Research Institute,

National Academy of Legal Sciences of Ukraine,

Editor-in-Chief, Theory and Practice of Intellectual Property

(scientific and practical journal), Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-2382-4849>anna_shtefan@ukr.net**ENSURING ACADEMIC INTEGRITY
IN SCIENTIFIC ACTIVITIES FROM A COPYRIGHT PERSPECTIVE****Abstract**

The article provides a comprehensive analysis of academic integrity in scientific activity and explores ways to foster good academic practices. The author examines doctrinal approaches to interpreting academic integrity through the lens of the moral qualities expected of a scientist. The article analyzes the list of behaviors deemed appropriate under the Law of Ukraine “On Education”. The author proposes a clarification of academic integrity, identifying four core elements:

1) Independence in scientific work, demonstrated through the researcher’s personal understanding of a scientific problem, critical analysis of sources, and for the pursuit of answers to questions they independently pose. Independent research excludes copying others’ reasoning and conclusions, as well as republishing the researcher’s own prior work as a new study.

2) Conducting new research requires the researcher to seek results that do not duplicate their previously published findings. Failure to meet this standard constitutes a violation of academic integrity in the form of self-plagiarism.

3) Proper use of all information sources. This entails identifying the origin of every borrowed fragment—whether it is a quotation from another author’s work, a legal provision, or another source. Borrowed content must be distinguishable from the researcher’s original ideas. Such transparency enhances credibility, clarifies the researcher’s contribution to science, and fosters a positive scholarly reputation.

4) Ensuring research reliability. Researchers must support their conclusions with current, verified data. If the information is outdated or altered, the study may become irrelevant—or worse, misleading. Since research is publicly disseminated, erroneous findings are unacceptable. Accuracy and precision are essential to ensure the trustworthiness and usability of research results.

The article critically assesses the national approach to legislating academic liability for integrity violations without implementing preventive mechanisms. Using the European Research Area as an example, the article highlights the role of educational initiatives in fostering awareness of academic integrity and mitigating the risk of violations. The author concludes that systemic changes are needed in Ukrainian state policy on education and science, including the development of an informational and educational environment that promotes ethical conduct and best practices in academic activity.

Keywords: academic integrity, copyright, plagiarism, self-plagiarism, prevention of academic integrity violations.

Матеріал надійшов 14.04.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)